

Taylor Coleridge (1772-1834), 21) Heinrich von Kleist (1777-1811), 22) William Hazlitt (1778-1830), 23) Stendhal (1783-1842), 24) Victor-Marie Hugo (1802-85). Ακολουθεί βιβλιογραφία (σσ. 266 εξ.) και ευρετήριο (σσ. 272 εξ.).

Σε τέτοιες ανθολογίες κυριαρχούν συνήθως, συνειδητά ή ασυνειδήτητα και σε διαφορετική έκταση και ένταση, κάποια εθνοκεντρικά κριτήρια. Όμως εδώ, με πέντε Άγγλους, οκτώ Γάλλους, τρεις Ιταλούς και έξι Γερμανούς η εικόνα είναι αρκετά εξισοροποιημένη. Παραμένουν τα κριτήρια του αποκλεισμού και της επιλογής, ιδίως αν η ανθολογία αυτή συγκριθεί με άλλες παρόμοιες. Εδώ φανερώνονται κάποιες αδυναμίες, οι οποίες ωστόσο δεν χρειάζεται να συζητηθούν σε έκταση. Γιατί η λειτουργικότητα του εγχειρήματος έτσι και αλλιώς έγκειται στη βοήθεια για την προσέγγιση, την πρώτη πληροφόρηση, το εύχρηστο και ασφαλές της χρήσης, όπως τα λεξικά και οι εγκυκλοπαίδειες. Οι ανθολογίες δεν εξαντλούν ένα θέμα, ούτε πηγαίνουν βαθύτερα, και οι όποιες αξιολογήσεις παραμένουν συζητήσιμες για την παρατέρα συστηματική μελέτη.

ΒΑΛΤΕΡ ΠΟΥΧΝΕΡ

Διεθνής Εταιρεία Φίλων Νίκου Καζαντζάκη - Ελληνικό Τμήμα

Κ. ΠΕΤΡΑΚΟΥ (επιμ.)

Για το θέατρο του Νίκου Καζαντζάκη

Πρακτικά ημερίδας για τον εορτασμό των δέκα χρόνων από την ίδρυση της Διεθνούς Εταιρείας Φίλων Νίκου Καζαντζάκη, Κρητική Εστία Αθήνα 10 Οκτωβρίου 1998, Αθήνα, Έκδοση Διεθνούς Εταιρείας Φίλων Νίκου Καζαντζάκη - Ελληνικό Τμήμα 2000, σελ. 126, 11ειν.

Περιοδικό *Ομπρέλα*, 45 (Ιούν.-Αύγ. 1999), αφιέρωμα στον Καζαντζάκη, σσ. 2-29.

Η Διεθνής Εταιρεία Φίλων Νίκου Καζαντζάκη, που έχει την έδρα της στη Γενεύη και ιδρύθηκε το 1988, διοργάνωσε το 1998 μια ημερίδα για το θέατρο του Καζαντζάκη στην Κρητική Εστία στην Αθήνα, και τα πρακτικά της συνάντησης εκδίδει η Κ. Πετράκου. Το συμπαθητικό αυτό μικρό συνέδριο, που προλόγισε η πρόεδρος του Ελληνικού Τμήματος της Εταιρείας, Κλεοπάτρα Πρίφτη (σσ. 7 εξ.), προβάλλει μια πλευρά του καζαντζακικού έργου, που έχει παραμεληθεί για πολύ καιρό και η οποία αξίζει επισταμένη μελέτη, γιατί κακώς επικράτησε η άποψη, πως τα δραματικά του έργα είναι «αντιθεατρικά». Συγκεντρώθηκαν εννέα μελετητές του έργου του μεγάλου Κρητικού και κατέθεσαν τις απόψεις τους σε ισάριθμες ανακοινώσεις. Η Χαρά Μπακονικόλα-Γεωργοπούλου μίλησε με θέμα «Η θεατρική αισθητική του Νίκου Καζαντζάκη» (σσ. 9 εξ.), κάνοντας μια *tour d' horizon* στις τραγωδίες του ποιητή της *Οδύσσειας* και δίνοντας έμφαση στη μονολιθικότητα των ηρώων του, που συχνά αντιπαρατίθενται δραματικά προς τον όγλο, ο υποφαινόμενος ανέπτυξε το θέμα «Σημινικές αντιλήψεις στα θεατρικά έργα του Νίκου Καζαντζάκη» (σσ. 21 εξ.), αναλύοντας τη σημερινή «θεατρικότητα» των τραγωδιών, για τις οποίες μπορεί να αναφέρει ο δημιουργός τους πως δεν προορίζονται για θεατρική παράσταση, στη φαντασία του όμως, όταν τις συνθέτει, έχει συγκεκριμένες αντιλήψεις ως προς τη δια-

μόρφωση του σκηνικού χώρου· ο Δημήτρης Φύλιας, που έχει εκπονήσει μια γαλλική μετάφραση του *Πρωτομάστορα*, μίλησε για το έργο αυτό (σσ. 34 εξ.), ο Γιώργος Ανεμογιάννης, ιδρυτής του Μουσείου Καζαντζάκη, αναπτύσσει ένα ιδιαίτερα ενδιαφέρον θέμα: «Ο Καζαντζάκης μεταφραστής θεατρικών έργων» (σσ. 42 εξ.).

Σ' αυτή την ανακοίνωση πρέπει κάπως να σταθούμε, γιατί προσφέρει νέα στοιχεία. Από την αλληλογραφία με τον Κ. Μπασιτά, γενικό γραμματέα του Εθνικού Θεάτρου, τον Κ. Καρθαίο, το γενικό διευθυντή του, τον Αλέξη Μινωπή και τον Παντ. Πρεβελάκη προκύπτουν τα εξής: το 1934 του γίνεται πρόταση να μεταφράσει τη *Machine infernale* του Cocteau, το 1936 το *Απόψε αυτοσχεδιάζουμε* του Πιραντέλλο, τον *Φάουστ* του Γκαίτε και το τελευταίο έργο του Hauptmann *Πριν απ' το Ηλιοβασιλέμα*. Τα τρία έργα του 1936 πράγματι τα μετέφρασε, αλλά δεν ανεβάστηκαν τελικά στο Εθνικό, εκτός από το τελευταίο. Μάλιστα για τον *Φάουστ* πικράθηκε πολύ, γιατί θεώρησε τη δική του μετάφραση καλύτερη από τον Χατζόπουλο. Το χειρόγραφο του Πιραντέλλο έχει χαθεί, ο *Φάουστ* τυπώθηκε. Την ίδια χρονιά το Εθνικό του ζητάει και τη μετάφραση του *Κοριολανού* του Σαίξπηρ, αλλά τελικά μεταφράζει τον *Θεέλλο*. Τον ανεβάζει η Κοτοπούλη μόλις το 1942 σε σκηνοθεσία του Σπ. Μελά· στο πρόγραμμα δεν αναγράφεται ο μεταφραστής. Και αυτή η μετάφραση έχει χαθεί, όπως φαίνεται. Η ανακοίνωση του κ. Ανεμογιάννη για τις χαμένες θεατρικές μεταφράσεις του Καζαντζάκη σκιαγραφεί όμως ακριβώς την προϊστορία της συγγραφής του έργου *Ο Θεέλλος ξαναγυρίζει*, που πρέπει να τοποθετηθεί στα χρονικά αυτά πλαίσια, κι ενώνει την τραγωδία του Σαίξπηρ μ' ένα πιραντελλικό παιχνίδι, όπου η θεατρική πρόβα γίνεται παράσταση, θέατρο και πραγματικότητα συμψύρονται, όπως στο *Απόψε αυτοσχεδιάζουμε* του Πιραντέλλο.

Οι υπόλοιπες ανακοινώσεις είναι οι εξής: του Ιωσήφ Βιβλιάκη, «Βιβλικές αποκλίσεις στην τραγωδία *Χριστός* του Καζαντζάκη» (σσ. 50 εξ.), όπου αποδεικνύεται η βαθιά προσήλωση του Καζαντζάκη στις ευαγγελικές και απόκρυφες πηγές και η βαθύτερη φανέρωση της χριστιανικής διδασκαλίας, ειδικά στο έργο αυτό· του Κώστα Γεωργιοπούλου, «Η προβληματική παραστασιμότητα του θεατρικών έργων του Νίκου Καζαντζάκη» (σσ. 55 εξ.), όπου επισημαίνεται η ακαταλληλότητα του υποκριτικού ρεαλισμού για το ανέβασμα των τραγωδιών του· του Δημήτρη-Χαράλαμπου Γουνελά, «Το φιλοσοφικό "όμοιον" στον *Χριστό* του Νίκου Καζαντζάκη» (σσ. 74 εξ.), όπου ανιχνεύονται οι ντισεϊκές επιδράσεις του συγγραφέα στο συγκεκριμένο αυτό έργο και της Κυριακής Πετράκου, «Ο Νίκος Καζαντζάκης και η θεατρική κριτική» (σσ. 96 εξ.), όπου συγκεντρώνονται και σχολιάζονται όχι μόνο οι θεατρικές κριτικές για τις λίγες παραστάσεις των τραγωδιών, αλλά και οι εισηγητικές εκθέσεις των δραματικών διαγωνισμών, στους οποίους ο νεαρός φοιτητής της νομικής έχει υποβάλει τα πρώτα του δραματικά έργα, αλλά και τις λίγες θεατρικές κριτικές (όλες αρνητικές), που έχει γράψει ο ίδιος την εποχή εκείνη. Ο τόμος κλείνει με την κατάθεση του Αλέξη Σολομού, «Παραστάσεις έργων του Καζαντζάκη», του μόνου σκηνοθέτη που ανέβασε συστηματικά τις τραγωδίες του και πιστεύει βαθύτατα στη θεατρικότητα του Κρητικού δραματουργού.

Από το αφιέρωμα του περιοδικού *Ομπρέλα* το καλοκαίρι του 1999 ενδιαφέρει τη Θεατρολογία κυρίως το άρθρο της Γεωργίας Λαδογιάννη, «Η παράδοση του αρχαίου δράματος στον *Πρωτομάστορα* του Νίκου Καζαντζάκη» (σσ. 3-6), όπου ο συνάδελφος από το Πανεπιστήμιο Ιωαννίνων διακρίνει παραλληλίες με την *Αντιγόνη* του Σοφοκλή, όσον αφορά το πρόσωπο της Σμαράγδας. Ωστόσο τα σημεία σύγκρισης είναι λίγα, από μακριά και πολύ γενικά, για να συζητηθεί σοβαρά αυτό το θέμα. Μοιάζει λίγο με τον προβληματισμό της εξάρτησης της *Ερωφίλης* από την

Αντιγόνη που είχε υποστηριχθεί παλαιότερα. Νομίζω ότι η διαφορετικότητα της όλης κατάστασης των δύο ηρωίδων υπερέχει, αφού υπάρχει και το συγκεκριμένο πρότυπο της παραλογής του *Γεφυριού της Αρτας* και των δευτερευουσών απηχησεων της *Τρισεύγενης* και του *Δωδεκάλογου του Γύφτου*.

Ωστόσο η συστηματική ενασχόληση με το θεατρικό έργο του Καζαντζάκη και η αποκατάστασή του ως θεατρικού συγγραφέα είναι έργο επιθυμητό και ιστορικά «δίκαιο», γιατί η Ελλάδα, στον εικοστό αιώνα της, δεν διαθέτει και πολλούς δραματογράφους αυτής της εμβέλειας και αυτού του αναστήματος. Και ας μοιάζουν τα έργα μεταξύ τους, και ας έχουν τον ίδιο πάντα ήρωα και την ίδια υπόθεση με διάφορους ιστορικούς και μυθολογικούς μανδύες. Από δραματουργική και θεατρολογική άποψη είναι πολύ διαφορετικά μεταξύ τους και μαρτυρούν ένα δραματουργικό ταλέντο μεγάλο και μια δραματική γραφή διαφορετική από αυτή που είχε καθιερώσει ο Ξενοπούλος ως τη μοναδική «θεατρική». Αυτή ήταν άλλωστε και η διάγνωση της λεπτομερειακής ανάλυσης των πρώτων πέντε θεατρικών του έργων πριν από το 1910: ότι ο Καζαντζάκης είναι πολύ ταλαντούχος, άρτιος δραματογράφος, που πειραματίζεται σε διάφορα είδη (βλ. Β. Πούχνερ, «Το πρώιμο θεατρικό έργο του Νίκου Καζαντζάκη», στον τόμο: *Ανιχνεύοντας τη θεατρική παράδοση*, Αθήνα 1995, σσ. 318-434). Και ο Καζαντζάκης παραμένει πιστός στο είδος ως το τέλος της ζωής του αφήνοντας έναν όγκο δραματικών έργων, όπως λίγοι άλλοι Έλληνες δραματοουργοί στον 20^ό αιώνα. Άλλωστε η ουσία της κοσμοθεωρίας του είναι «συγκρουσιακή», τουτέστιν δραματική.

ΒΑΛΤΕΡ ΠΟΥΧΝΕΡ

ΛΕΩΝ ΚΟΥΚΟΥΛΑΣ

Πώς βλέπει ο ποιητής

Αισθητικά δοκίμια

Πρόλογος Εύα Γεωργουσοπούλου, επίλογος Θανάσης Θ. Νιάρχος
Αθήνα, Καστανιώτης 1998, σελ. 277, 1 εικ., ISBN 960-03-2358-5

Ο Λέων Κουκούλας (Ερμούπολη 1894, Αθήνα 1967) εμφανίζεται στη θεατρική κριτική από το 1922. Ήδη έχει κάνει σπουδές στη Γερμανία και τη Γαλλία, δημοσιεύει τα πρώτα του ποιήματα το 1917 στο *Νομιά*. Ακολούθησαν κι άλλες ποιητικές συλλογές το 1923, το 1934 και το 1940. Αλλά η μεγάλη του σημασία έγκειται στην κριτική του θεάτρου και στις δραματικές μεταφράσεις του, στα αισθητικά του δοκίμια· στη δύσκολη περίοδο 1937-46 ήταν και καλλιτεχνικός διευθυντής του Εθνικού Θεάτρου· δίδασσε σε πολλές δραματικές σχολές Ιστορία του Θεάτρου και Δραματολογία, το 1951 κυκλοφόρησε ένα «Σχεδιάσιμα εισαγωγής στην ιστορία του θεάτρου». Μετέφρασε κυρίως Ίψεν (*Έντα Γκάμπλερ*, *Βρονκόλακες*, *Ιωάννης Γαβριήλ Μπόργκιαν*, *Εχθρός του λαού*), Strindberg (*Μις Τζούλια*), Μολιέρο (*Φιλάργυρος*), Σύλλερ (*Λουίζα Μίλλερ*), Μπαρόν (*Κοντσέρτο*) κι άλλους· οι εισαγωγές στις μεταφράσεις αυτές δίνουν πλούσια και αναλυτικά στοιχεία για το έργο, το συγγραφέα, τα νοήματα και τους χαρακτήρες. Όλα αυτά τα διαβάζουμε στην πολύ χρήσιμη, λεπτομερειακή εισαγωγή της κ. Γεωργουσοπούλου (σσ. 9-17).

Βέβαια ο Κουκούλας δεν είναι άγνωστος· όλοι όσοι ασχολούνται με την παραστα-